

Epäilijöitä ja tiedon etsijöitä

JAN FORSMAN

Malin Grahn-Wilder (toim.): *Skeptisismi: Epäilyn ja etsimisen filosofia*. Gaudeamus, Helsinki 2016. 453 sivua.

Mitä on tieto ja kellä sitä on? Voimmeko tietää miten asiat todella ovat? Voimmeko ylipäätään tietää mitään? Malin Grahn-Wilderin toimittama teos *Skeptisismi* on kattava läpileikkaus skeptisismien historiasta antiikin juuriltaan aina nykyajan keskusteluihin saakka. Samalla se sisältää ensimmäistä kertaa suomeksi käännettynä useammankin (skeptisistisen) filosofian historialle ehdottoman olennaisen kirjoituksen.

Ainakaan minun tietoni mukaan skeptisismien historiasta ei vastaavaa laajaa kattavaa ole suomeksi aikaisemmin ilmestynyt. Edelliset suomenkieliset skeptisismien käsittelyt ovat pääsääntöisesti olleet osa tietoteorian laajempaa läpikäyntiä (ks. esim. Lammenranta 1993; Juti 2013). *Skeptisismi* lieneekin siis ensimmäinen suomenkielinen teos, joka keskittyy erityisesti juuri filosofiseen skeptisismiin ja sen eri muotoihin historian saatossa. Tilausta tällaiselle teokselle on ollut jo pitkään, ja Grahn-Wilderin johdannon perusteella kirja on myös ollut jonkin aikaa työn alla. Alun perin sen piti ilmestyä toimittajinaan Grahn-Wilder ja edesmennyt Juha Sihvola (1957–2012), jonka aloitteesta teoksen valmisteluun ryhdyttiin. Kirja onkin omistettu professori Sihvolalle (16). Alkuperäisidean isän poissaolosta huolimatta, tai peräti hänen kunniaksensa, on teoksen taustalla ollut työryhmä tehnyt paitsi hyvää työtä myös tärkeän kulttuuriteon saattaessaan skeptisismien keskeiset tekstit suomenkielisen yleisön käsille.

Itse teos on rakenteellisesti mielenkiintoinen, sillä se yhdistää perinteisen artikkelikokoelman merkittävien tekstien käännösten kanssa, muistuttaen näin Gaudeamuksen aikaisemmin julkaisemaa kirjaa *Stoalaisuus* (Kaarakainen & Kaukua, toim., 2004). Skeptisismiin klassikoista teosta varten on käännetty Sekstos Empeirikoksen (n. 160–120 jaa.) *Pyrrhonismin pääpiirteiden* ensimmäinen kirja, Ciceron (106–43 eaa.) ensimmäisen *Academican* toisen osan loppu (nimellä *Skeptisismin puolustus*), koko Francisco Sanchesin (n. 1550–1623) teos *Ettei mitään tiedetä* (1581) sekä David Humen (1711–1776) *Tutkimus ihmislunnonsta*-teoksen (1739–1740) ensimmäisen kirjan neljännen osan alku (nimellä *Filosofian skeptisestä järjestelmästä*). Näitä klassikkotekstejä lomittavat, taustoittavat ja kommentoivat artikkelit selvaisilta suomalaisen filosofian nimiltä kuin Miira Tuominen, Mikko Yrjönsuuri, Tuomo Aho, Sara Heinämaa ja Ilkka Niiniluoto. Kokoelman kuudes artikkeli on Grahn-Wilderin itse kirjoittama. Lisäksi jokaisen klassikkotekstin suomentaja on lisännyt käännöksen alkuun johdannon sekä sen loppuun selitykset. Tämä kokonaisuus mahdollistaa paljon syvällisemmän ja laajemman aiheen käsittelyn kuin mihin yksittäinen artikkeli- tai käännöskokoelma yleensä kykenee. Teoksen rakenne on siis todella onnistunut kokonaisuus ja olisi toivottavaa, että samalla tyyllillä julkaistaisiin useampiakin filosofian historiallisia teoksia.

Teoksen taustakirjallisuus on varsin kattava, sisältäen olennaisimman tutkimuksen skeptisismiin historiasta viimeisen kolmen-neljänkymmenen vuoden ajalta Richard Popkinin, Myles Burnyeatin, Michael Freden, Jonathan Barnesin ja Julia Annasin käännteentekevän työn pohjalta. Nykyajan epistemologisen skeptisismikeskustelun osalta on kirjallisuus kuitenkin varsin ohut, jättäen muun muassa Duncan Pritchardin ja suuren osan Michael Williamsin vaikutusvaltaisesta työstä tutkimuskirjallisuuden ulkopuolelle (Williams 1991; Pritchard 2016). Ylipäättään skeptisismiin käsittelyyn nykyajan epistemologiassa olisi voinut kiinnittää enemmänkin huomiota. Toisaalta, koska teoksen painopiste on selvästikin tarkoituksellisesti skeptisismiin historiassa, on tästä tarpeetonta kirjaa liikaa moittia.

Käännöksistä

Teokseen sisällytetyistä käännöksistä Sekstoksen teos on kreikkankielisiä klassikoita ennenkin suomentaneen Marke Ahosen työtä, Ciceroa on kääntänyt latinisti Antti. T. Oikarinen, Sanches-käännös on keskiajan filosofian asiantuntijan Jari Kaukuan kynästä ja Humen kääntäminen on varhaismoderniin filosofiaan perehtyneen Tuomo Ahon kädenjälkeä. Näistä erityistä kiitosta ansaitsee Kaukuan mainio käännös Sanchesin aliarvostetusta klassikosta, jonka sanoilla leikittelevä ja humoristinen tyyli on säilynyt suomennoksessa onnistuneesti.

Ahosen käännöksessä Sekstoksesta on kuitenkin havaittavissa muutamia ongelmia. Ahonen esimerkiksi kääntää säännönmukaisesti Sekstoksen termin *δογμα* (*dogma*) 'uskomukseksi'. Tämä käännös on kuitenkin kyseenalainen ja tutkijoiden keskuudessa vallitseekin erimielisyyttä sen suhteen, mitä *dogma* tarkalleen ottaen pitää sisällään. Jotkut katsovat sen kattavan vain tieteelliset kannanotot (esim. Frede 1997; Brennan 2000; Morison 2014), toiset (esim. Burnyeat 1997a & 1997b; Barnes 1997) taas näkevät sen sisältävän kaiken arkipäivän uskomuksista lähtien. Jälkimmäisen kohdalla on kuitenkin ongelmallista, mitä skeptikolle jää pidättäytyttyään arvostelmasta *dogmien* suhteen. Tuominen huomauttaakin tästä omassa artikkelissaan (95). Toinen, kenties vielä ongelmallisempi Ahosen käännös on kääntää termi *φαντασία* (*fantasia*) "aistihavainnoksi" (erityisesti 30). Sekstokselle *fantasia* on tärkeä termi, sillä se määrittelee mitä *dogma* pitää sisällään. Pyrrhonistisella skeptikolla ei ole *dogmeja*, mutta hän voi myöntyä (*συγκατατίθεται, synkatatithesthai*) *fantasian* välttämättä tuottamiin tuntemuksiin (*κατηναγκασμενοι παθει, katênanaskasmenoi pathesi*). *Fantasia* ei kuitenkaan ole pelkästään aistimellista, vaan myös esimerkiksi skeptikon ajattelemat ajatukset ovat yhtä lailla *fantasiaa*, johon myöntyä. Keskustelu *fantasiasta* periytyykin osaltaan stoa-lais-ten ja akateemisten skeptikoiden välisestä kiistasta, jossa stoa-laisella käsityksellä tavoitettavista vaikutelmista (*φαντασία καταληπτική, fantasia katalêptikê*) on olennainen osa. *Fantasia katalêptikê* oli stoalaisten kriteeri tiedolle (*ἐπιστήμη, epistêmê*) ja sisälsi hyvissä olosuhteissa tehtyjen aistihavaintojen lisäksi mm.

intellektuaalisia käsityksiä. Ahosen kääntämänä ”skeptikko nimittäin hyväksyy aistihavainnon pakottamat tuntemukset” (30) saa nähdäkseni turhan dogmaattisen sävyn sopiaksi seen

Sekstoksen kuvaaman pyrrhonistin suuhun.

Jotkut Ahosen kommentteista käännöksen johdannossa vaikuttavat myös kummallisilta itse tekstin valossa. Ahonen katsoo skeptikon tavoitteen (käytännöllinen häiriöttömyyden tila) olevan ennalta määritelty ja se tiedetään saavutettavan pidättäytymisellä. ”Kannanotosta pidättäytyminen (*epokhê*) ei ole vain valinta tai päätös vaan tutkimustyön toivottu lopputulos”. (24.) Kuitenkin Sekstos itse kuvaa *epokhên* olevan jotain, johon skeptikko ei voi varsinaisesti vaikuttaa. Koska asioiden tilat luonnostaan vaikuttavat kontraarisilta, on skeptikolle luonnollinen reaktio pidättäytyä arvostelmasta niiden suhteen. Tämä pidättäytyminen ei tapahdu ilmeisimminkään skeptikon valinnan vaan asioiden tilan perusteella. Vastaavasti myös häiriöttömyyden tila vaikuttaa seuraavan kuin vahingossa arvostelmista pidättäytymisestä. Skeptikko, turhautuneena käsitysten kontraarisuuteen ja niiden tuomiin häiriöihin, pidättäytyy arvostelmasta ja huomaa häiriöttömyyden seuraavan pidättäytymisestä kuin varkain, tai ”niin kuin varjo seuraa kappaletta [*ὡς σκιά σώματι, ôs skia sômati*]”. (34; *PH I*, 29. Ks. myös Barnes 1997, 58–59.) Ahosen kuvaus Sekstoksesta kuitenkin vaikuttaisi tuovan pyrrhonismin entistä lähemmäksi kartesiolaista metodista epäilyä, jossa epäily ja arvostelmasta pidättäytyminen tapahtuu epäilijän omasta päätöksestä ollen siis voluntaarista.

Sekstos ja antiikin pyrrhonistinen skeptisismi

Tuomisen ja Grahn-Wilderin artikkelit seuraavat käännöstä Sekstoksesta, keskittyen kumpikin eri alaan kyseisen tekstin tulkinnassa. Tuominen käsittelee tietoteoriaa ja pyrrhonistien pidättäytymisen laajuutta; Grahn-Wilder keskittyy pyrrhonismin terapeutiseen ja eettiseen puoleen, tutkien väitettä pidättäytymistä seuraavan elämän onnellisuudesta. Näistä varsinkin Tuomisen artikkeli on erittäin hyvä ja yleis-

tajuinen esitys. Tuominen seuraa erityisesti Freden tulkintaa, jonka mukaan pyrrhonisti voi hyväksyä arkipäiväisiä uskomuksia, mutta pidättäytyy tieteellisistä ei-ilmeisistä kannanotoista, joita dogmaatikot kannattavat (niin kutsuttu ”Some Beliefs View”). (98–99. Ks. myös Frede 1997; Brennan 2000 & Morison 2014.)

Tuominen kuitenkin myös kritisoi Freden tulkintaa tietyissä paikoissa (100). Erityisesti Tuomisen kritiikin kärki osuu siihen, että Freden pyrrhonisti pidättäytyy tieteellisistä kannanotoista ja täten siis näkemyksiensä perustelusta, mutta voisi kuitenkin myöntyä esimerkiksi vaikutelmaan painovoiman vaikutuksesta sanomalla, että hänestä ”näyttää siltä, että painovoima vaikuttaa kappaleisiin”. Tuominen puolestaan ehdottaa tulkintaa, jonka mukaan tieteen tutkimista ei-ilmeisistä asioista ei synny vaikutelman pakottamaa tuntemusta. Tällöin Sekstos rajaisi skeptisen hyväksynnän ulkopuolelle tieteiden ei-ilmeiset tutkimuskohteet, erityisesti yleistyksset (papukeitto on aina kuumaa, painovoima vaikuttaa aina kappaleisiin) sekä väitteet asioiden luonnosta ja ilmiöiden syistä (papukeitto on luonnostaan kuumaa, kappaleet pyrkivät luonnostaan kohti maan keskusta). (Ibid & 106–108.) Tuominen rakentaa varsin uskottavan ja pätevän kuvan tulkinnastaan. On kuitenkin huomautettava, että Sekstos selvästi sanoo, että viimeistään niin sanotuilla Agrippan troopeilla (Sekstos kutsuu näitä viideksi troopiksi ja kolme niistä tunnetaan nykyajan epistemologiassa Agrippan trilemmäna) on pidättäydyttävä *kaikista* tutkimuskohteista (*ζητούμενον, zêtoumenon*). Koska skeptikko kuvataan etsijäksi ja tutkiskelijaksi, ja skeptinen toiminta tutkimukseksi (ks. 28–29 & 80; *PH I*, 1–4 & 7), vaikuttaisi myös papukeiton arkipäiväinen kuumuus olevan skeptikolle tutkimuskohde. Tällöin pidättäytyminen näyttäisi sisältävän myös arkipäiväiset uskomukset. Muussa tapauksessa olisi ainakin tehtävä vahvempi erottelu tutkimuskohteen tieteelliselle ja ei-tieteelliselle tarkastelulle. (60; *PH I*, 164–169. Vrt. 107–108.)

Grahn-Wilderin artikkeli on puolestaan hyvä läpileikkaus pyrrhonismin eettisestä puolesta, painottaen myös pyrrhonistisen skeptismin välineellistä puolta. Erityisesti olennaisena

nousee tässä erottelu dogmaattisen ja toiminnallisen kriteerin välillä. Vaikka skeptikko pidättäytyy arvostelmasta kriteerin dogmaattisen käytön suhteen, kykenee hän edelleen seuraamaan kriteeriä toiminnan mittapuuna. (Ks. 124–125.) Usein ero antiikin ja uudenajan skeptisimin välillä typistetään siihen, että modernisteille skeptisismillä on lähinnä välineellistä arvoa, kun taas antiikissa skeptisismi ei ollut välineellistä vaan ”aidompaa”, osa elettyä elämää. Grahn-Wilderin tapa käsitellä pyrrhonismin eettistä puolta osaltaan kyseenalaistaa tätä perinteistä mallia. Artikkelin nostaa myös kiinnostavasti esiin mahdollisia eettisiä ongelmia, joita pyrrhonisti saattaa kohdata. Osaan näistä katson pyrrhonismin kyllä pystyvän melko helposti vastaamaan (vaikutelma rotkoon pudonneesta ystävästä), kun taas osa ongelmista on selvästi hankalampia (aktiivisen ihmisyys, yhteisöllisyyden ja jatkuvan kasvun ihanteiden syrjäyttäminen mielenrauhan yksilöllisyyden korostamisella).

Skeptisismi keski-, renessanssi- ja uudella ajalla

Teoksen kolmas artikkeli on Mikko Yrjönsuuren käsialaa ja pyrkii linkittämään skeptisen kehityksen myöhäisantiikin ja uuden ajan välillä käsittelemällä skeptisimin merkitystä keskiajalla ja renessanssissa. Artikkelin tekee tarkan leikkauksen Augustinuksen (354–430 jaa.) skeptisimin kritiikistä, arabifilosofien kuten Alhazenin (n. 965–1040) ja al-Gazalin (n. 1058–1111) kautta myöhäiskeskiaikaisiin ajattelijoihin kuten Henrik Ghentiläiseen (n. 1217–1293), Johannes Duns Scotukseen (n. 1266–1308), Petrus Aureoliin (n. 1280–1322) sekä William Ockhamiin (n. 1287–1347). Aikaisemmin keskiaikaa on pidetty skeptisimin historian kannalta epäkiinnostavana ja tapahtumaköyhänä vaiheena. Viimeaikainen tutkimus on kuitenkin osoittanut tämän oletuksen vääräksi, sillä skeptinen vaikutus säilyi useiden keskiaikaisten ajattelijoiden taustalla, vaikka kukaan ei julkisesti skeptikoksi julistautunutkaan. (Ks. tästä erityisesti Lagerlund 2010 & Bolyard 2017.) Artikkelin päättää katsanto renessanssiajan skeptikoihin, kuten Michel de Montaigneen (1533–1592),

Pierre Charroniin (1541–1603) ja jo aiemmin mainittuun Francisco Sanchesiin.

Sanchesin kohdalla Yrjönsuuren tulkinta tuntuu olevan kuitenkin paikoin ristiriidassa Kaukuan johdannon kanssa, erityisesti liittyen Sanchesin skeptisismien taustaan sekä tieteelliseen empirismiin. Siinä missä Yrjönsuuri korostaa, ettei Sanches koskaan selvästi luopunut skeptisismistä, katsoo Kaukua hänen kannattaneen pikemminkin fallibilistista empirismia ja pitää ironisena sitä, että Sanchesista muodostui 1600-luvulla kyseenalainen ”arkkiskeptikko”. (Ks. 192–193. Vrt. 197–199.)

Myös eräs skeptisismien historialle merkittävä vaihe, Pariisin oppituomiot vuodelta 1277, ohitetaan kokonaan. Tuolloin Aristoteleen vähemmän ortodoksisina pidettyjen oppien kristillisen levinneisyyden vuoksi eräät kirkolliset tahot katsoivat parhaaksi tuomita tietyt kristinuskon vastaisina näkemänsä propositiot. Erillisiä oppituomioita pidettiin Pariisissa kolmeen otteeseen ja niistä varsinkin vuoden 1277 tuomiot ovat jääneet historiaan, sillä tuomittujen oppien joukossa oli muun muassa Jumalan kaikkivoipaisuutta rajoittavia propositiota. (Ks. Klima, Allhoff & Vaidya 2007, 182 & 184.) Nämä oppituomiot olivat erityisen ratkaisevia skeptiselle skenaariolle, joka René Descartesin (1596–1650) myötä tuli tunnetuksi pettevänä Jumalana tai pahana demonina: kaikki kokemani saattaakin olla vain korkeamman olennon luomaa harhaa. Tämä skenaario tunnetaan nykyään paremmin aivoina altaassa tai Matrix-skenaariona.

Neljäs artikkeli on Tuomo Ahon kirjoittama ja keskittyy skeptiseen keskusteluun 1600–1800-luvuilla, kattaen skeptisismien historian varhaismodernin ajan alusta Immanuel Kantiin (1724–1804). Artikkelissä sisältyy myös hieman päällekkäisyyttä edellisen kanssa, erityisesti Sanchesin ja Montaignen kohdalla. Aho lukee Sanchesin seuraavan vahvemmin akateemista kuin pyrrhonistista skeptisismia, seuraten tässä ilmeisesti Limbrickin (2008) tutkimusta (293, Aho ei tosin anna tästä lähteitä). Tämä väite on nykyisessä tulkintakirjallisuudessa kuitenkin usein kyseenalaistettu (ks. esim. Caluori 2007). Aho seu-

raa myös Richard Popkinin vaikutusvaltaista tulkintaa renessanssin ja varhaismodernin ajan skeptisismistä, lukien esimerkiksi sellaiset tärkeät ajattelijat kuin Montaignen ja Francois La Mothe Le Vayerin (1588–1672) fideisteiksi. (293–296. Vrt. Popkin 2003, kappaleet 3 & 5. Tässäkään Aho ei tosin suoraan Popkiniin viittaa.) On kuitenkin tärkeää huomata, että erityisesti Montaignen kohdalla fideismitulkinta on usein haastettu (ks. esim. Screech 1991; Bermúdez Vázquez 2014), ja La Mothe Le Vayerinkin fideismiä on kyseenalaistettu (ks. Paganini 2008a & 2008b). Muutoin Aho tekee hyvää työtä valottaessaan skeptisismien suuntausta renessanssin ja varhaismodernin ajan filosofiassa ennen Descartesia, keskittyen erityisesti La Mothe le Vayerin lisäksi Montaignen selvästi fideistiseen seuraajaan Charroniin sekä Marin Mersenneen (1588–1648) ja Pierre Gassendiin (1592–1655), jotka yhdistivät niin sanottua maltillista skeptisismiä tieteellisiin pyrkimyksiinsä. Harmillisesti, ilmeisesti pituusrajoitusten vuoksi, sellaisista mielenkiintoisista antiskeptisistä hahmoista kuin lordi Edward Herbert of Cherburystä (1583–1648) Aho tekee vain ohimenevän maininnan, eikä käsittele lainkaan muun muassa Jean de Silhonia (1596–1667) tai Tommaso Campanellan (1568–1639) muutenkin vähälle huomiolle jäänyttä teosta *Metaphysica*, joiden molempien voi nähdä edeltävän Descartesin *cogito*-oivallusta.

Yksi osio Ahon artikkelissa on luontevasti kokonaan omistettu Descartesille ja tämän kartesiolaiselle epäilylle. Aho myötäilee muun muassa Popkinia sekä Henri Gouhier'ta (1999) katsoen Descartesin pitäneen skeptisismiä vakavana ja vaarallisena vihollisena (298). Tämä näkemys skeptisismien kumoamisesta Descartesin yhtenä päämäärinä ei ole ollut kaikkien tutkijoiden keskuudessa suosittu (ks. esim. Lennon 2008), mutta Aho puolustaa sitä vakuuttavasti. Kuitenkin hän myös tyypistää Descartesin epäilyn metodin lähtökohdiksi vain skeptisimien kumoamisen ja sen mahdollistavan niin kutsutun *cogito*-lauskeen (ajattelen, siis olen olemassa) löytämisen (303). Tämä yksinkertaistaa Descartesin skeptisismiä hieman liikaa: on argumentoitavissa, että yhtä lailla aristoteelis-skolastisen luon-

nonfilosofian kumoaminen sekä Jumalan olemassaolon todistaminen ovat Descartesin skeptismin käytölle tärkeitä kohteita. (Kirje Mersennelle 28.1.1641: AT III, 297–298 & Kirje Sorbonneen: AT VII, 1–6.) Aho myös katsoo, että epäilyn metodissa pääasiallisesti kiistetään aikaisempia uskomuksia ja katsotaan aiemmin totena pidettyjen asioiden olevan ei vain epävarmoja vaan peräti *epätosia*. (300–301.) Descartes toki kuvaa tämän olevan osa metodologiaa, mutta on syytä uskoa, ettei metodi kiteydy vain tähän. Ensimmäisessä mietiskelyssä Descartesin mietiskelijä joutuukin skeptisten skenaarioiden vaikutuksesta toteamaan:

Näihin argumentteihin minulla ei ole mitään kunnon vastausta, vaan joudun vihdoinkin myöntämään, ettei ennen totena pitämässäni ole mitään mitä ei sopisi epäillä – eikä tämä johdu ajattelemattomuudesta tai kevytmielisyydestä, vaan *pätevistä ja mietiskellyistä perusteista*. Siksi joudun myöntämään, että tästedes minun täytyy *jättää* nuo uskomukset yhtä huolellisesti *hyväksymättä* [*assensionem esse cohibendam*] kuin selvästi väärät, jos tahdon löytää mitään varmaa. (Med. I, p. 10; AT VII, 21–22. Kursiivi minun.)

Tämän perusteella skeptisten skenaarioiden tuottamat epäilyn perusteet ovat siis tarkan mietiskelyn tulosta ja tarpeeksi vahvoja johdattaakseen mietiskelijän myöntymään niiden lopputulemaan, jonka Descartes kuvaa nimenomaan olevan *hyväksymättä jättämistä*, siis arvostelmasta pidättäytymistä. (Vrt. Med. I, p. 2; AT VII, 18.) On totta, että mietiskelyn seuraavassa kappaleessa Descartes kirjoittaa ”en mielestäni menettele huonosti, jos käännän tahtoni aivan vastakkaiseen suuntaan, petän itseäni ja ajattelen vähän aikaa, että nuo mielipiteet ovat kokonaan vääriä ja kuvitteellisia”. On kuitenkin tärkeää huomata Descartesin kvalifioivan tämän väitteen arvostelmasta pidättäytymisen vaivalloisuuden perusteella. ”Totunnaiset mielipiteet nimittäin palaavat alituisesti ja valtaavat mielessäni alaa melkein vastoin tahtoonikin ikään kuin pitkäaikaisen käytännön ja tuttuuden oikeuttamina.” Ihmisen keskittymiskyky on rajattu, eikä mietiskelijä kykene vielä näin vähäisen mietiskelyn

perusteella pidättäytymään arvostelmasta täysin projektin vaatimalla tavalla. Näin Descartesin mietiskelijä katsookin, että johtuen tästä pitkäaikaisen pidättäytymisen haasteesta on parempi turvautua psykologisiin keinoihin: ”Sen vuoksi [*quapropter*] en mielestäni menettele huonosti...” (Med. I. p. 11; AT VII, 22.) Epäilyn metodi ei kuitenkaan mietiskelyharjoituksena selvästikään vain oleta ”hypoteesin vuoksi, että ongelmalliset totuudet ovat suorastaan *epätosia* eivätkä vain epävarmoja tai tuntemattomia”. (300. Kursiivi alkuperäisessä.)

Loppuosa Ahon artikkelista käsittelee brittiläisen empirismin ja skeptisismien suhdetta sekä Kantin vaikutusta skeptiseen keskusteluun. David Hume skeptisismi saa luonnollisesti suurimman mielenkiinnon. Erityisesti Aho käsittelee Hume kausaliteetin kritiikkiä sekä tämän näkemystä siitä, että tietoteoreettinen skeptisismi ei ole mitenkään ristiriidassa järkeen ja aisteihin luottamisen kanssa jokapäiväisessä elämässä. Vaikka filosofisesti Hume pitäytyykin siinä, että skeptisismistä ei voi koskaan päästä eroon lopullisen varmuuden löytymättömyyden vuoksi, katsoo hän kuitenkin, että tavallista elämää eletessä skeptisiä ongelmia ei tarvitse edes miettiä. Näin Hume erottelee toisistaan filosofisen skeptisismien ja käytännöllisen elämän (erottelu, joka löytyy myös Descartesilta sekä mahdollisesti eräiltä antiikin skeptikoilta tulkittuna ”Some Beliefs View”n mukaisesti). (313–314.) Yllättävää kuitenkin on, että tässä kohtaa teos ohittaa kokonaan Suomessa viimeisen kymmenen vuoden aikana tehdyn työn, erityisesti Jani Hakkaraisen kansainvälisesti huomioidun tutkimuksen Hume skeptisismistä. Hakkarainen on vahvasti kannattanut niin kutsuttua ”No One Hume” -kantaa, jonka mukaan Hume kannattaa tietoteoreettisissa ja filosofisissa asioissa skeptisismää mutta jokapäiväisen elämän kysymyksissä realismia. (Hakkarainen 2007; 2012a & 2012b.)

Skeptisismi nykyaikana

Kaksi viimeistä artikkelia käsittelevät skeptisimin vaikutusta nykyajan filosofiassa. Näistä ensimmäinen, jonka on kirjoittanut Sara Heinämaa, keskittyy skeptisimin vaikutukseen Edmund Husserlin (1859–1938) ajatteluun ja fenomenologiseen traditioon. Jälkimmäinen, Ilkka Niiniluodon käsialaa oleva, puolestaan keskittyy skeptisimin vaikutukseen nykyajan filosofialle yleisemmin. Heinämaa käsittelee hyvin Husserlin yhteyttä skeptiseen historiaan, erityisesti antiikin skeptisismiin ja Descartesiin, kuvaten oivaltavasti sen eron, jonka Husserl haluaa tehdä kutsumastaan ”matemaattisesta mallista”, eli että olemuksellisten tieteiden on Platonista (n. 427–347 eaa.) saakka uskottu olevan luonteeltaan matemaattisia (369–373). Kuitenkin, verratessaan Husserlia antiikin skeptikoihin kuten Pyrrhoniin (n. 360–270 eaa.) ja Sekstokseen, Heinämaa kuvaa: ”Skeptikon tavoin fenomenologin on filosofisen tutkimuksensa läpiviemiseksi pidättäydyttävä kaikista olemista koskevista kannanotoista.” (361). Kuten edellä olen käsitellyt, Sekstoksen ja pyrrhonistien pidättäytyminen vaikuttaa koskeneen olemuksellisia väitteitä, mutta on varsin kiistanalaista, käsittekö se myös olemista koskevia väitteitä (kuten että papukeitto on olemassa). Vastaavasti, kuten olen myös tuonut edellä esiin, Descartesin epäilyn kohdalla ei kyse vaikuta olevan pelkästään hylkäämisestä, kuten Heinämaa kuvaa Husserlin ajattelevan. (374–375.) Osa näistä virheistä on toki Husserlin, joten Heinämaata ei niistä voi liikaa kritisoida. Kuitenkin Heinämaan artikkeli kahlaa hyvin syvällä perinteisessä fenomenologian käsitesuossa. Tästä syystä fenomenologiaa vähemmän tunteva keskivertolukija ei välttämättä saa tekstistä paljonkaan irti. Teos on kuitenkin tarkoitettu paitsi asiantuntijoille myös asiaan vähemmän perehtyneille harrastelijoille.

Niiniluoto puolestaan kertoo onnistuneesti paljon aikaisemmissa artikkeleissa jo käytyjä asioita, tiivistäessään skeptisimin edeltävää historiaa ja sen merkitystä nykyajan keskustelulle. Artikkelit tahtoo silti jäädä lähinnä listaukseksi nykyajan filosofeista, jotka jossain määrin voi laskea skeptikoiksi. Esimerkiksi käsittely skeptisimin haasteesta nykyajan epistemologialle jää

turhan vähälle huomiolle. Niiniluodon tekemä yhteenveto skeptisismien historiasta voi myös olla hieman puisevaa luettavaa, jos on käynyt läpi kaiken sitä edeltävän osuuden teoksesta. Toisaalta kyseinen artikkeli saattaa hyvinkin palvella lukijaa, joka hakee aiheesta tiivistä yleiskatsausta (vrt. 16).

Muutakin kritisointavaa teoksesta löytyy. Johdannon alkuun Grahn-Wilder ottaa varsin annettuna oletuksen, että skeptisismi on aina lähtökohtaisesti epäilyä (7). Tätä ovat eräät skeptisimitutkijat antiikin kohdalla kyseenalaistaneet. (Ks. esim. Vogt 2016a & 2016b. Ks. myös Paganini 2008a.).

Näistä kriittisistä kommentteista huolimatta, *Skeptisismi* on merkittävä julkaisu suomenkielisen filosofian kentällä. Käännöstyö on huoliteltua ja helppolukuista ja käännettävät tekstit on valittu onnistuneesti, antaen tilaa paitsi suuntauksen klassikoille myös vähemmän tunnetuille mutta merkittävillä teoksilla, erityisesti Sanchesille. Tästä syystä myös Descartesin ja Montaignen tapaisten merkittävien hahmojen jättäminen käännöstyön ulkopuolelle on täysin perusteltu ratkaisu, ja heitä on muutenkin ilmestynyt suomeksi varsin äskettäin. Artikkelit ovat asiantuntevia ja tukevat hyvin sekä käännöksiä että toisiinsa, joskin ajoittaiselta päällekkäisyydeltä ei ole onnistuttu toimitustyössä välttymään. Jos teosta lukee lähinnä sieltä täältä, tiettyihin käännöksiin ja niitä tukeviin artikkeleihin keskittyen (kuten moni tutkija ja opiskelija todennäköisesti tulee tekemään), tästä ei kuitenkaan koidu suurempaa haittaa. Kaiken kaikkiaan kyseessä on siis onnistunut ja painokas laitos, joka toivon mukaan tuo mielenkiintoisen aiheensa paremmin tunnetuksi niin tutkijoiden kuin ei-asiantuntijoidenkin piireissä.

Tampereen yliopisto

Kirjoittaja tekee väitöskirjatutkimusta Descartesin skeptisismistä. Hän on arvostellut Skeptisismi-antologian myös lehteen niin & näin 2/17.

Kirjallisuus

- Adam, Charles & Tannery, Paul (toim.) (AT: 1963–1967; 1899–1908) *Oeuvres de Descartes I–XII*. Vrin/C.N.R.S., Pariisi.
- Barnes, Jonathan (1997 [1982]) "The Beliefs of a Pyrrhonist" teoksessa Burnyeat, Myles & Frede, Michael (toim.): *The Original Sceptics: A Controversy*. Hackett Publishing Company, Indianapolis, 25–57.
- Bermúdez Vázquez, Manuel (2014) *The Skepticism of Michel de Montaigne*. Springer.
- Bolyard, Charles (2017) "Medieval Skepticism", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2017 Edition). URL=<https://plato.stanford.edu/entries/skepticism-medieval/>.
- Brennan, Tad (2000) "Criterion and Appearance in Sextus Empiricus" teoksessa Sihvola, Juha (toim.): *Ancient Scepticism and the Sceptical Tradition: Acta Philosophica Fennica, Vol 66*. The Philosophical Society of Finland, Helsinki, 63–92.
- Burnyeat, Myles (1997a [1980]) "Can the Sceptic Live His Scepticism?" teoksessa Burnyeat, Myles & Frede, Michael (toim.): *The Original Sceptics: A Controversy*. Hackett Publishing Company, Indianapolis, 25–57.
- Burnyeat, Myles (1997b [1984]) "The Sceptic in His Place and Time" teoksessa Burnyeat, Myles & Frede, Michael (toim.): *The Original Sceptics: A Controversy*. Hackett Publishing Company, Indianapolis, 92–126.
- Caluori, Damian: (2007) "The Scepticism of Francisco Sanchez". *Archiv für Geschichte der Philosophie, Vol. 89, No. 1*. De Gruyter, Berlin, 30–46.
- Descartes, René: (Med.: 2002; [1641–1642]) *Mietiskelyjä ensimmäisestä filosofiasta (Meditationes de Prima Philosophia, suom. Aho, Tuomo & Yrjönsuuri, Mikko)*. Gaudeamus, Helsinki.
- Frede, Michael: (1997 [1979]) "The Sceptic's Beliefs" teoksessa Burnyeat, Myles & Frede, Michael (toim.): *The Original Sceptics: A Controversy*. Hackett Publishing Company, Indianapolis, 1–24.
- Gouhier, Henri: (1999) *La pensée métaphysique de Descartes*. J. Vrin, Pariisi.

- Hakkarainen, Jani: (2007) *Hume's Scepticism and Realism: His Two Pro-
found Argument's Against the Senses in An Enquiry Concerning Hu-
man Understanding*. Tampere University Press, Tampere.
- Hakkarainen, Jani (2012a) "Hume's Scepticism and Realism". *British
Journal for the History of Philosophy*, Vol. 20, No. 2. Taylor & Francis
Ltd., 283–309.
- Hakkarainen, Jani (2012b) "Why Hume Cannot Be a Realist". *Journal
of Scottish Philosophy*, Vol. 10, No. 2. Edinburgh University Press,
Edinburgh, 143–161.
- Juti, Riku (2013) *Tiedon filosofia antiikista nykyaikaan*. Gaudeamus, Hel-
sinki.
- Karakainen, Teija & Kaukua, Jari, toim. (2004) *Stoalaisuus*. Gaudea-
mus, Helsinki.
- Klima, Gyula; Allhoff, Fritz & Vaidya, Anand Jayprakash (toim.):
(2007) *Medieval Philosophy: Essential Readings with Commentary*,
Blackwell Publishing, Oxford.
- Lammenranta, Markus (1993) *Tietoteoria*. Gaudeamus, Helsinki.
- Lagerlund, Henrik (toim.) (2010) *Rethinking the History of Skepticism:
The Missing Medieval Background*. Brill, Leiden & Boston.
- Limbrick, Elaine (2008 [1988]) "Introduction" teoksessa Sanches, Fran-
cisco: *That Nothing is Known* (toim. Limbrick, Elaine & Thomson,
Dougal F. S.). Cambridge University Press, Cambridge.
- Lennon, Thomas M. (2008) *The Plain Truth: Descartes, Huet, and Skepti-
cism*. Brill, Leiden & Boston.
- Morison, Benjamin (2014) "Sextus Empiricus". *The Stanford Encyclope-
dia of Philosophy* (Spring 2014 Edition). URL = [https://plato.
stanford.edu/archives/spr2014/entries/sextus-empiricus/](https://plato.stanford.edu/archives/spr2014/entries/sextus-empiricus/).
- Paganini, Gianni (2008a) "The Quarrel over Ancient and Modern
Scepticism: Some Reflections on Descartes and his Context" teok-
sessa Popkin, Jeremy D. (toim.): *The Legacies of Richard Popkin*.
Springer, Dordrecht.
- Paganini, Gianni (2008b) *Skepsis: La Débat des Modernes sur Le
Scepticisme*. Librairie Philosophique J. Vrin, Pariisi.
- Popkin, Richard (2003) *The History of Scepticism from Savonarola to Bayle*.
Oxford University Press, Oxford.
- Pritchard, Duncan (2016) *Epistemic Angst: Radical Skepticism and the
Groundlessness of Our Believing*. Princeton University Press, Prince-
ton & Oxford.
- Screech, M. A. (1991) "Introduction" teoksessa Montaigne, Michel de:
The Complete Essays (toim. Screech, M. A.). Penguin books, Lontoo.

- Sekstos Empeirikos (PH: 2000) *Outlines of Pyrrhonism* (Πυρρόνεια ὑποτιπώσεις, kääntänyt Bury, R. G.; mukana kreikankielinen alkuperäisteksti). Harvard University Press, Cambridge.
- Vogt, Katja (2016a) "Ancient Skepticism". *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2016 Edition). URL = <https://plato.stanford.edu/entries/skepticism-ancient/>.
- Vogt, Katja (2016b) "Why Ancient Sceptics Don't Doubt the Existence of the External World: Augustine and the Beginnings of Modern Skepticism" teoksessa Williams, Gareth D. & Volk, Katharina (toim.): *Roman Reflections: Studies in Latin Philosophy*. Oxford University Press, Oxford, 260–274.
- Williams, Michael (1991) *Unnatural Doubts: Epistemological Realism and the Basis of Scepticism*. Blackwell Publishing, Oxford.

